

1.5. РИНОК ПРАЦІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

1.5.1. Ринок праці й особливості його функціонування

Під *ринком праці* розуміють певну форму відносин, що відбивають зміст та баланс інтересів між суб'єктами ринку: роботодавцями, працівниками та державою [19].

Сучасну ситуацію на ринку праці вчені та дослідники вважають кризовою і такою, що продукує трудову бідність, зниження економічної активності працездатного населення, розширення вимушеної праці, розшарування населення на соціально-вразливі групи, неузгодженість із ринком освітніх послуг, і, відповідно, зниження якості трудового потенціалу та мотивації до продуктивної діяльності [24, с. 109].

Основою регіонального ринку праці є *економічно активне населення* у віці з 15 до 70 років, до якого відносять як тих, що зайняті економічною діяльністю, так і безробітних, що бажають працювати. Загальний обсяг економічно активного населення залежить від кількості мешканців регіону та вікової структури цього населення.

З табл. 1.14 видно, що починаючи з 2013 р. простежується негативна тенденція до зменшення *економічної активності населення* Тернопільської області (з 489,1 тис. осіб у 2013 р., до 453 тис. у 2017 р.), натомість, почала зростати кількість економічно неактивного населення (з 299,5 тис. осіб у 2013 р., до 328,9 тис. у 2017 р.).

Таблиця 1.14

Динаміка економічної активності населення у віці 15-70 років у Тернопільській області в 2001-2017 роках

Роки																
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Економічно активне населення, тис. осіб																
459,0	436,9	430,2	440,3	467,4	453,5	463,3	466,0	475,9	482,1	483,8	487,4	489,1	469,1	460,3	460,4	453,0
<i>Рівень економічної активності населення за методологією МОП у %</i>																
56,3	53,7	52,9	54,3	57,9	56,3	57,7	58,2	59,6	60,6	61,0	61,6	62,0	59,6	58,5	58,7	57,9
Населення, зайняте економічною діяльністю, тис. осіб																
381,3	375,9	374,5	387,7	425,1	411,7	423,5	424,9	422,1	431,3	433,6	439,4	442,9	416,0	406,2	407,6	399,1
<i>Рівень зайнятості населення за методологією МОП у %</i>																
46,7	46,1	45,9	47,8	52,6	51,1	52,7	53,1	52,9	54,2	54,6	55,5	56,2	52,9	51,6	52,0	51,0
Безробітне населення (за методологією МОП**), тис. осіб																
78,9	67,9	56,1	52,6	42,3	41,8	39,8	41,1	53,8	50,8	50,2	48,0	46,2	53,1	54,1	52,8	53,9
<i>Рівень безробіття населення (за методологією Міжнародної організації праці (МОП), %</i>																
17,1	15,3	13,0	11,9	9,1	9,2	8,6	8,8	11,3	10,5	10,4	9,8	9,4	11,3	11,8	11,5	11,9
Економічно неактивне населення, тис. осіб																
356,9	377,3	382,6	370,0	340,3	352,2	340,0	334,7	322,0	313,0	309,9	303,6	299,5	318,0	326,4	323,9	328,9

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Згідно зі статистичними даними, рівень економічної активності населення Тернопільської області у віці 15–70 років у 2017 році становив 57,9 %, що на 4

відсоткові пункти менше, ніж у 2013 р., коли було зафіксовано найбільший рівень цього показника (62 %) і на 0,8 відсоткових пункти менше, ніж у попередньому 2016 р. Серед економічно активного населення чоловіки становили більше половини (62,2 %) та переважали міські жителі (67,0 %). Найвищий рівень економічної активності був характерний для осіб віком 30-34 і 35-39 років.

Таблиця 1.15

**Економічна активність населення у 2017 році
(за статтю та місцем проживання)***

Вікові групи населення	Все населення	Жінки	Чоловіки	Міське населення	Сільське населення
Економічно активне населення, тис. осіб					
у віці 15-70 років	453,0	219,2	233,8	241,3	211,7
працездатного віку	441,6	214,0	227,6	233,9	207,7
старше працездатного віку	11,4	5,2	6,2	7,4	4,0
Рівень економічної активності населення (у % до населення відповідної вікової групи)					
у віці 15-70 років	57,9	54,0	62,2	67,0	50,2
працездатного віку	66,5	63,5	69,6	76,7	57,8
старше працездатного віку	9,7	7,5	12,8	13,4	6,4
Зайняте населення, тис. осіб					
у віці 15-70 років	399,1	195,5	203,6	215,5	183,6
працездатного віку	387,7	190,3	197,4	208,1	179,6
старше працездатного віку	11,4	5,2	6,2	7,4	4,0
Рівень зайнятості населення (у % до населення відповідної вікової групи)					
у віці 15-70 років	51,0	48,1	54,2	59,9	43,5
працездатного віку	58,4	56,4	60,3	68,3	50,0
старше працездатного віку	9,7	7,5	12,8	13,4	6,4
Безробітне населення, тис. осіб					
у віці 15-70 років	53,9	23,7	30,2	25,8	28,1
працездатного віку	53,9	23,7	30,2	25,8	28,1
Рівень безробіття ³ населення (за методологією МОП) (у % до економічно активного населення відповідної вікової групи)					
у віці 15-70 років	11,9	10,8	12,9	10,7	13,3
працездатного віку	12,2	11,1	13,3	11,0	13,5
Економічно неактивне населення, тис. осіб					
у віці 15-70 років	328,9	186,9	142,0	118,7	210,2
працездатного віку	222,8	123,2	99,6	71,0	151,8
старше працездатного віку	106,1	63,7	42,4	47,7	58,4
Рівень економічної неактивності населення (у % до населення відповідної вікової групи)					
у віці 15-70 років	42,1	46,0	37,8	33,0	49,8
працездатного віку	33,5	36,5	30,4	23,3	42,2

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

³ Рівень безробіття — відношення кількості безробітних віком 15-70 років до економічно активного населення зазначеного віку чи відповідної соціально-демографічної групи.

В цих же групах були найвищі показники економічної активності як за гендерною ознакою, так і за місцем проживання. Найнижчий рівень економічної активності у 2017 р. було зафіксовано серед молоді віком 15-24 роки та в осіб віком 60-70 років. У порівнянні з 2016 р. скорочення цього показника відбулося серед населення більшості вікових груп, за винятком осіб старше 50 років, де зафіксовано незначне зростання [1, 2].

Таблиця 1.16

Динаміка рівнів економічно активного населення Тернопільської області за гендерною ознакою (у віці 15-70 років, тис. осіб)

Роки	Чисельність економічно активного населення	У тому числі:		Рівень економічної активності населення, %	У тому числі:		Міські поселення	Сільська місцевість
		чоловіки	жінки		чоловіки	жінки		
2000	475,1	243,5	231,6	58,1	62,9	53,8	63,3	54,0
2005	467,4	237,2	230,2	57,9	61,8	54,3	49,6	64,8
2010	482,1	248,5	233,6	60,6	65,4	56,3	58,1	62,8
2011	483,8	250,5	233,3	61,0	65,9	56,4	57,8	63,6
2012	487,4	250,6	236,8	61,6	66,1	57,5	59,6	63,3
2013	489,1	253,4	235,7	62,0	66,9	57,5	59,6	64,1
2014	469,1	244,7	224,4	59,6	64,7	54,9	62,2	57,3
2015	460,3	238,2	222,1	58,5	63,0	54,4	67,0	51,3
2016	460,4	233,5	226,9	58,7	61,9	55,7	68,2	50,6
2017	453,0	233,8	219,2	57,9	62,2	54,0	67,0	50,2

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Рівень економічної активності населення працездатного віку, у порівнянні з минулим роком, також зменшився (на 0,5 %) і становив у 2017 р. 66,5 %.

За рівнем освіти, найвищі рівні економічної активності у 2017 році проявили особи з повною вищою освітою (79,7 % від населення з відповідним рівнем освіти) та особи з професійно-технічною освітою (60,2 %). При цьому, найбільшу економічну активність виявили жінки з вищою освітою мешканки міст і чоловіки з професійно-технічною освітою жителі сільських місцевостей.

До економічно неактивного населення у віці 15-70 років належало 328,9 тис. осіб, з них: 46,2 % – пенсіонери, 17,4 % – учні та студенти, 31,2 % – виконують домашні (сімейні) обов'язки, 0,9 % – за станом здоров'я, 1,8 % – вважають, що немає підходящої роботи, 1,1 % – зневірені, решта 1,4 % – з інших причин.

1.5.2. Зайнятість населення

Зайнятість населення – є одним із ключових параметрів економіки, який характеризує ефективність її розвитку, можливості використання трудового потенціалу та перспективи зростання добробуту населення. Вона, як ні одне інше явище, найбільш повно відображає поєднання інтересів двох основних суспільних груп населення – найманих працівників та роботодавців. Суперечливий характер цих інтересів обумовлює постійні проблеми у сфері зайнятості [14]. Рівень зайнятості населення є найважливішим показником ефективності соціально-економічної політики держави.

Кількісні та якісні параметри динаміки зайнятості економічно активного населення визначаються структурними та технологічними змінами у національній економіці, темпами її зростання, розвитком міжнародних інтеграційних процесів, позицією країни на зовнішніх ринках. В цілому ж стан і динаміка ринку праці, структура зайнятості населення віддзеркалюють процеси, які відбуваються в національній та глобальній економіках.

За останні два десятиліття чисельність зайнятого населення в області перманентно змінювалась і мала хвилеподібний характер. Спочатку чисельність зайнятих дещо скоротилася – на 35,3 тис. осіб (з 409,4 тис. осіб у 2000 р., до 374,1 тис. у 2003 р.), проте, вже у 2005 році їх кількість перевищила показник 2000 р. і склала 425,1 тис. осіб. Зростання показника відбувалось аж до 2013 р. включно (442,9 тис. осіб), після чого почалось спадання, і вже на кінець 2017 р. кількість зайнятого населення становила 399,1 тис. осіб. При цьому, найбільше зменшення рівня зайнятості населення відбулось серед мешканців сільських місцевостей (з 224,0 тис. осіб у 2013 р., до 189,6 тис. у 2015 р., і 173,6 тис. у 2017 р.).

*Рівень зайнятості*⁴ населення Тернопільської області, як і рівень зайнятості населення нашої держави загалом, впродовж 2000-2017 років перманентно змінювався. Після стрімкого падіння у 2014 році, зумовленого військовою агресією Росії проти України, рівень зайнятості у Тернопільській області в наступні роки стабілізувався і змінювався у відносно невеликому діапазоні (то в бік зменшення, то в бік збільшення) із загальною тенденцією до зменшення (табл. 1.17). Схожа картина спостерігається і в Україні загалом.

Таблиця 1.17

Динаміка рівня зайнятості населення віком 15–70 років у Тернопільській області (2000-2017 рр.)

Роки	Рівень зайнятості населення, %	У тому числі:	
		чоловіки	жінки
2000	50,1	54,9	45,8
2005	52,6	56,0	49,6
2010	54,2	56,6	52,1
2011	54,6	57,6	51,9
2012	55,5	58,1	53,2
2013	56,2	58,8	53,7
2014	52,9	54,3	51,5
2015	51,6	54,2	49,3
2016	52,0	52,2	51,8
2017	51,0	54,2	48,1

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

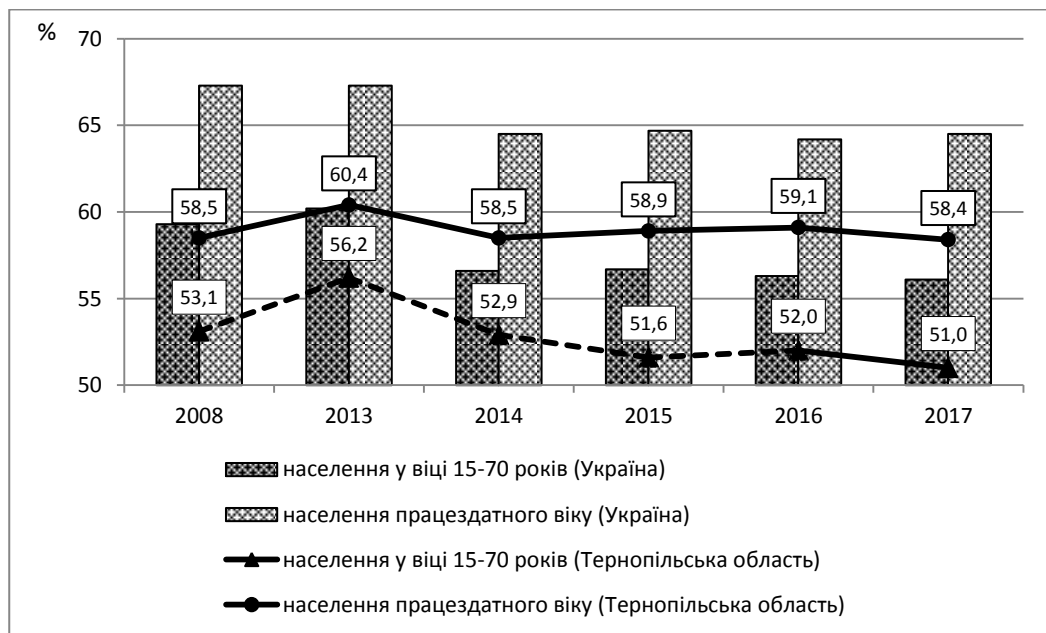
Порівняно з середніми загальнодержавними показниками рівень зайнятості населення у Тернопільській області в 2017 р. був значно нижчим: у віковій групі 15-70 років – на 5,1 %; у працездатному віці – на 6,1 %. За обома показниками досліджуваний регіон зайняв одні з найнижчих рейтингових позицій серед регіонів

⁴ *Рівень зайнятості* – це відношення (у відсотках) кількості зайнятого населення віком 15–70 років до всього населення зазначеного віку чи населення відповідної соціально-демографічної групи.

нашої держави: за рівнем зайнятості населення у віці 15-70 років – 22 місце, за рівнем зайнятості населення працездатного віку – 19 місце.

Рівень зайнятості населення віком 15–70 років порівняно з 2016 р. зменшився на 1,0 відсотковий пункт і склав 51,0%. Серед населення працездатного віку, за цей же період, рівень зайнятості також зменшився, хоча й дещо менше (на 0,7 %) і становив у 2017 р. 58,4%.

Динаміку рівня занятості населення обох демографічних груп упродовж останнього десятиріччя демонструє рис. 1.8.

Рис. 1.8. Динаміка рівня зайнятості економічно активного населення в Україні й у Тернопільській області у 2008-2017 рр. (у % до населення відповідного віку)

Основу структури зайнятого населення області складають особи працездатного віку, частка яких сягає 97 % зайнятих громадян (387,7 тис. осіб) і лише 3 % (11,4 тис. осіб) становлять особи старше працездатного віку.

Найбільший рівень зайнятості у 2017 р. був у віковій групі населення 35-39 років і становив 72,8 %. Трохи нижчим цей показник зафіксовано для осіб віком 30-34 роки і 40-49 років, відповідно – 68,3 % і 68,0 %. Серед чоловічого населення рівень зайнятості всіх вікових груп населення склав 54,2%, при цьому, найбільший рівень був у віковій групі 35-39 років і становив 78,5 %. Загальний рівень зайнятості жіночого населення був дещо нижчим аніж чоловічого і становив 48,1%; найвищий показник зафіксовано у віковій групі 40-49 років – 69,2 %. У сільських місцевостях рівень зайнятості у 2017 році був на рівні 43,5 %. Найбільший рівень цього показника зафіксовано у віковій групі 35 – 39 років – 67 %, а найнижчий – в осіб віком 15-24 роки (23,6 %) і віком 60-70 років (6,4 %). Натомість, у міських поселеннях загальний рівень зайнятості був на рівні 59,9 %, що на 16,4 відсоткових пункти більше, ніж у сільських місцевостях. Найвищий рівень зайнятості був у

вікових групах 30-34, 35-39 і 40-49 років, в яких у 2017 році він становив відповідно 80,6%, 78,6% і 79,5%, найнижчий – в осіб віком 60-70 років (7,5 %)

Неабияке занепокоєння викликає низький рівень зайнятості молоді у суспільному виробництві у віці 15-24 роки (лише кожен четвертий – 26,4%). Більшою мірою це стосується випускників вищих навчальних закладів, які поневіряються по кілька років допоки не знайдуть першого місця прикладання своєї праці, знань і вмінь. Доволі часто ці знання і вміння, через тривалу незайнятість, втрачають свою цінність як для їх носіїв так і для роботодавців. Зважаючи на те, що умови на ринку праці на цей час продиктовані жорстокими вимогами ринкової економіки, яка зазвичай прихильна до спеціалістів з досвідом роботи, молодим працівникам дуже важко отримати роботу. Не знайшовши роботи за фахом на ринку праці, молоді дипломовані спеціалісти доволі часто працевлаштовуються не за спеціальністю, втрачаючи, тим самим, свою кваліфікацію та навички, здобуті під час освіти. Тобто, ситуація з працевлаштуванням випускників вузів носить дуже суперечливий характер. З одного боку, існують законодавчо закріплені норми щодо їх гарантованого працевлаштування (прописані у «Кодексі законів про працю України»⁵), а з іншого боку – в реальному житті – ці норми «не працюють» і більшою мірою носять декларативний характер.

Реформування пенсійної системи, а найперше підняття віку виходу на пенсію, вибудовуватиме перед нинішніми випускниками ще більші перепони на шляху до власної кар'єри. Не ставлячи наразі під сумнів необхідність підняття пенсійного віку, бо це практика більшості розвинутих країн (ще в 2010-му Єврокомісія рекомендувала урядам країн ЄС поступово підвищувати пенсійний вік задля запобігання краху своїх пенсійних систем, бо до 2060 року європейці будуть жити в середньому на сім років довше, а це вимагає продовження трудового життя майже до 70 років, що є поточною метою для країн-членів ЄС [27]; зараз середній вік виходу на пенсію в Європейському союзі становить 65 років, такий же рубіж для представників обох статей встановлено у США, Канаді, Австралії та деяких інших країнах, у яких, згідно з рекомендаціями авторитетних міжнародних експертів, озвученими на Всесвітньому економічному форумі, до 2050 року пенсійний вік повинен збільшитися до 70 років⁶ [26]). Зважаючи на ті реалії, в яких знаходиться наша держава, деякі вчені схиляються до думки, що підняття пенсійного віку в Україні доцільно було б запроваджувати в умовах стрімкого економічного зростання, коли вкрай відчувається нестача робочих рук, а не зараз [6], а також за умови досягнен-

⁵ Згідно зі ст. 197 «Працездатній молоді – громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання в загальноосвітніх, професійних учбово-виховних і вищих учбових закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення з термінової військової або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на термін не менше двох років...».

⁶ Це стосується передовсім Великобританії, США, Японії і Канади. Цікаво зазначити в цьому контексті, що в країнах Європейського Союзу на пенсію виходять в середньому у 65 та 64 роки відповідно, але при цьому тривалість життя громадянина ЄС також довша – аж на 10 років. Наприклад, у Франції, де середня тривалість життя складає 82 роки, пенсійний вік стартує з 65 років для представників обох статей, а в Греції, де в середньому живуть до 81 року – аж із 67. Якщо подивитись на інші розвинені країни світу, то найкраще для пенсіонерів співвідношення тривалості життя й пенсійного віку у Японії: чоловіки виходять на пенсію в 62 роки, жінки – в 61, а живуть там у середньому до 84 років. В Австралії, за тривалості життя у 83 роки, пенсійний вік складає 65 років, стільки ж у Канаді, щоправда, там люди живуть у середньому на рік менше.

ня такого ж рівня тривалості життя, яким він є у розвинутих країнах світу. Нагадаємо, що середня тривалість життя в Україні на 9 років менша, ніж у згаданих вище країнах [18].

Агропромислова спрямованість господарства Тернопільщини зумовлює традиційне переважання частки зайнятих у сільському господарстві. У цій сфері, а також у мисливському, лісовому і рибному господарствах (так званий первинний сектор економіки, який забезпечує інші галузі сировинними ресурсами) працювали у 2017 році 118,4 тис. осіб, що становило 29,7 % від всіх зайнятих у суспільному виробництві. Порівняно з 2016 роком відбулося скорочення зайнятого населення у цих галузях на 14,5 тис. осіб або на 10,9 %. Частка зайнятих у промисловості залишилась практично на рівні переднього року. Збільшення частки зайнятих відбулось лише у невиробничій сфері, і то переважно лише за рахунок сфери торгівлі.

У таблиці 1.18 наведена чисельність зайнятого населення в Тернопільській області за видами економічної діяльності у 2013-2017 роках. Аналіз даних наглядно підтверджує негативну тенденцію падіння показників зайнятого населення за більшістю видів економічної діяльності.

Таблиця 1.18

Динаміка зайнятості населення за видами економічної діяльності у 2013-2017 рр. (тис. осіб)

Види економічної діяльності	Роки					2017до 2016
	2013	2014	2015	2016	2017	
Усього зайнято	422,9	416,0	406,2	407,6	399,1	-8,5
Сільське, лісове та рибне господарство	148,3	130,0	126,8	132,9	118,4	-14,5
Промисловість	41,2	38,8	35,7	35,1	35,9	+0,8
Будівництво	16,0	13,4	12,4	12,5	12,6	+0,1
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	73,1	69,9	69,6	68,2	74,3	+6,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	18,9	19,0	19,3	19,6	19,9	+0,3
Тимчасове розміщення й організація харчування	8,4	7,1	6,9	6,5	6,8	+0,3
Інформація та телекомунікації	3,6	3,6	3,5	3,4	3,4	0
Фінансова та страхова діяльність	3,7	3,5	3,3	3,0	2,9	-0,1
Операції з нерухомим майном	3,5	3,3	3,2	3,3	3,2	-0,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	6,1	6,0	5,9	6,0	6,1	+0,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	4,4	4,2	4,0	4,3	4,2	-0,1
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	21,1	23,0	23,2	21,1	21,1	0
Освіта	47,0	46,3	45,5	45,2	44,5	+0,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	29,2	30,3	29,5	29,1	28,6	-0,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6,8	6,7	6,6	6,5	6,1	-0,4
Інші види економічної діяльності	11,6	10,9	10,8	10,9	11,1	+0,2

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Наймани працівники. Відбулось скорочення також кількості *найманих працівників* – зі 183,5 тис. осіб у 2016 р. до 181,7 тис. осіб у 2017 р., або на 3,6 %. Найбільші скорочення за цей період відбулись у закладах охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (-2,8 %), в освіті (-2,0 %), у фінансовій та страховій діяльності (-4,3 %), операціях з нерухомим майном (-5,3 %); найбільші скорочення відбулись в мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку (-9,8 %), у підприємствах тимчасового розміщування й організації харчування (-11,1 %)

Загалом, кількість найманих працівників підприємств, установ, організацій Тернопільської області у 2017 р. становила 181,7 тис. осіб, або 45,5 % від усіх зайнятих (в Україні 9112,6 тис. осіб, або 56,0 %). Серед *найманих працівників* кожний четвертий працював в освіті, кожен шостий – в промисловості, сьомий – в охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги, майже кожен дев'ятий – в державному управлінні й обороні; обов'язковому соціальному страхуванні, решта – в інших видах економічної діяльності.

У 2017 році було звільнено 40,7 тис. працівників (27,4 % від середньооблікової кількості *штатних працівників*), із них: 34,8 тис. осіб (23,4 %) з причин плінності кадрів, (2,3 %) – із-за скорочення штатів.

Через погіршення фінансового стану багатьох підприємств області їхні керівники були вимушені відправляти частину працівників у неоплачувані відпустки, переводити їх на неповний робочий день або ж звільняти із займаних посад.

Вимушена неповна зайнятість. Рівень вимушеної неповної зайнятості (знаходились у відпустках без збереження заробітної плати) у Тернопільській області становив у середньому за 2017 рік 1,85 % від середньооблікової кількості штатних працівників, тоді як у середньому по Україні цей показник був на рівні 0,5 %.

Таблиця 1.19

Кількість працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості у 2017 році

	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал
Знаходились у відпустках без збереження заробітної плати, тис. осіб	3,4	2,4	2,6	2,5
Переведені з економічних причин на неповний робочий день (тиждень), тис. осіб	3,6	2,8	3,1	3,2
Рівень вимушеної неповної зайнятості (% до середньооблікової кількості штатних працівників)	2,3	1,6	1,8	1,7

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

За **легітимністю працевлаштування** розрізняють **формальну** зайнятість на підприємствах і в організаціях реального сектору економіки (законно зареєстровану в офіційній економіці) та **неформальну** (не зареєстровану в офіційній економіці) – вулична торгівля, домашнє виробництво, особисте підсобне господарство з реалізацією продукції без реєстрації, зайнятість на підприємствах тіншового сектору економіки та інше. Неформальні трудові відносини переважали у секторі самостійної зайнятості – 75,2% від усіх неформально зайнятих.

Тіншова зайнятість. Однією з найважливіших проблем у сфері зайнятості населення є проблема легалізації **тіншової зайнятості**. Вагомою складовою тіншової

зайнятості виступає поширена в Україні практика «сірої» заробітної плати («зарплати в конверті»), об'єктивно зумовлена можливістю отримувати дещо більші прибутки, аніж в легальному секторі; для певної категорії населення такого роду зарплати є основним джерелом доходу.

За офіційними даними Мінекономіки частка тіньового сектора в Україні у 2017 р. становила 32 % від обсягу ВВП [20] (за оцінкою МВФ – 44,8 %), що на 3 % менше ніж у 2016 р., однак все ще значно перевищує пороговий граничний рівень (20 %), що створює неабиякі ризики для економічної безпеки держави [1]. Зауважимо, однак, що тіньовий сектор існує й у високо розвинутих країнах, втім його частка у ВВП цих країн є набагато нижчою, ніж в нашій державі (зокрема, в середньому по ЄС рівень тінзації у 2017 році становив 18 %). За рівнем тінзації економіки Україна займає найгірші позиції в світовому рейтингу, опублікованого міжнародною Асоціацією дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА) [25]: разом із Нігерією (47,7 %) та Азербайджаном (66,12 %) входить у трійку «лідерів» з-поміж 28 країн світу⁷.

Існування масштабного тіньового сектора економіки України значною мірою обумовлене неефективністю державних важелів регулювання економічних процесів, а також недоліками економічної і правової політики. Неадекватне реагування урядовців на існування цього сектора в нашій державі, зволікання із превентивними заходами, призводить до значних економічних втрат.

Там, де держава не може забезпечити стабільного економічного середовища та сприятливого інвестиційного клімату, там, де панує корупція – тіньова економіка зростає. Вона росте і створює нові робочі місця. У цьому її соціальна роль. Виступаючи важливими джерелом робочих місць, сектор виконує функцію соціального амортизатора, який частково гасить соціальні невдоволення (у нашій області ще одним важливим амортизатором стала нелегальна трудова міграція за кордон) [6, 11].

Згідно офіційних статистичних даних [18] у неформальному секторі економіки (НСЕ) Тернопільської області в 2017 р. було зайнято 111,4 тис. осіб або 27,9 % від усього зайнятого населення (табл. 1.20). Використання робочої сили без необхідного юридичного оформлення (будівельно-ремонтні бригади, няні, сторожі, репетитори, майстри з обслуговування і ремонту побутової техніки та ремонту автомобілів, послуги з автотранспортних перевезень та багато іншого) – звична практика, яка має місце не лише в Тернопільській області, а й в інших регіонах нашої держави.

Аналіз таблиці 1.20 засвідчує, що Після поступового зниження кількості зайнятого населення в НСЕ, яке простежувалось упродовж 2013-2016 рр., у 2017 р. відбулось доволі відчутне її зростання. На ринку трудових ресурсів почала проявлятися негативна тенденція перерозподілу зайнятості населення з формального сектору економіки (ФСЕ) на користь неформального сектору. Так, якщо у 2016 р. співвідношення працюючих у НСЕ до працюючих у ФСЕ було 24,6% до 75,4%, то

---

⁷ За оцінками незалежних експертів (АССА) рівень тіньової економіки в Україні, за підсумками 2017 року, зріс на 0,5% по відношенню до 2016 року і становить 1,095 трлн грн або 46,12 % від ВВП нашої держави. До 2025 року, за їхніми прогнозами, цей показник зменшиться всього лиш на 0,14 % і становитиме 45,98 %. Для порівняння: частка тіньової економіки у глобальному ВВП у 2017 р. була на рівні 22,5%; у 2025 р., за прогнозами АССА, становитиме 21,5 % [25].

у 2017 воно склало 27,9% до 72,1 %. Зростання частки працюючих у НСЕ є одним із проявів деструктивних процесів в економіці Тернопільської області.

Таблиця 1.20

Кількість неформально зайнятого населення віком 15-70 років в Україні і в Тернопільській області у 2013-2017 роках

	2013		2014		2015		2016		2017	
	тис. осіб	у % до усього зайн. насел.	тис. осіб	у % до усього зайн. насел.	тис. осіб	у % до усього зайн. насел.	тис. осіб	у % до усього зайн. насел.	тис. осіб	у % до усього зайн. насел.
Україна*	4 805,9	23,6	4 540,9	25,1	4 303,3	26,2	3 961,2	24,3	3 695,6	22,9
Тернопільська	...	42,6	142,3	34,2	106,8	26,3	100,3	24,6	111,4	27,9

*Примітка. Інформацію наведено за результатами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності. Дані за 2014-2017 роки надано без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, з 2015 року – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Зазначений сектор економіки є переважаючим місцем прикладання праці для мешканців сіл. У міських поселеннях ця зайнятість набула меншого розповсюдження завдяки більш сприятливій кон'юктурі на ринку праці.

Звуження тіньового сегмента ринку праці можливе лише за умови економічного зростання, створення робочих місць з гідною оплатою праці та запровадження високих штрафних санкцій за використання нелегальної робочої сили, бо саме тіньова зайнятість спричиняє високий рівень оподаткування легального бізнесу. Тобто, для детінізації економіки необхідно створити таке інституційне середовище, де б тіньова економіка була економічно неефективною.

Заробітна плата. Проблемою в області щодо використання наявних вакансій, як реальних робочих місць, залишається низький рівень *заробітної плати*, яка офіційно пропонується роботодавцями. Заробітна плата в Тернопільській області тривалий час продовжує залишатись найнижчою в Україні (у 2017 р. вона становила 5554 грн і була на 21,8 % меншою від середньодержавного рівня – 7 104 грн, та вдвічі меншою ніж в м. Києві (11 135 грн) [12]). І це при тому, що рівень середньої заробітної плати в області у 2017 році зріс, проти 2016 року, на 50,3%.

Найвищий рівень середньої зарплати у 2017 році (табл. 1.21) був у працівників фінансової та страхової діяльності (7 635 грн) і у працівників державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (8 169 грн). Найнижчий рівень середньої зарплати був у працівників охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (4 187 грн), діяльності сфери адміністративного та допоміжного обслуговування (4 050 грн), мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (3 585 грн), а також у працівників з надання інших видів послуг (2 796 грн).

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, оплата яких фінансується за рахунок бюджетних коштів, у 2017 р. у Тернопільській області становила 5183 грн, що на 13,8 % менше ніж в Україні загалом.

Таблиця 1.21

**Середньомісячна заробітна плата штатних працівників
за видами економічної діяльності у 2017 рр., грн**

Види економічної діяльності	Нараховано штатному працівнику, грн	
	Україна	Тернопільська область
Усього	7 104	5 554
Сільське, лісове та рибне господарство	6 057	6 068
Промисловість	7 631	6 187
Будівництво	6 251	4 833
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	7 631	5 916
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7 688	5 855
Тимчасове розміщування й організація харчування	4 988	3 367
Інформація та телекомунікації	12 018	4 902
Фінансова та страхова діяльність	12 865	7 635
Операції з нерухомим майном	5 947	4 763
Професійна, наукова та технічна діяльність	10 039	5 229
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	5 578	4 050
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	9 372	8 169
Освіта	5 857	5 376
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4 977	4 187
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6 608	3 585
Інші види економічної діяльності	6 536	2 796

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Оплата за одну відпрацьовану годину штатним працівником становила лише 78,2 % від середнього рівня по економіці нашої держави. В абсолютних показниках це –41,28 грн за одну годину, що на 9,52 грн менше від середнього рівня по Україні.

Заробітна плата жінок у середньому по економіці регіону була на 15,4 % нижчою за відповідний показник у чоловіків; у середньому по економіці нашої держави ця різниця була значно більшою (табл. 1.22). Така розбіжність в оплаті праці була характерною для переважної більшості видів економічної діяльності, окрім операцій з нерухомим майном, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, діяльності пов'язаної з тимчасовим розміщуванням й організацією харчування, де жінки й чоловіки отримували майже однакову зарплату.

Болючим питанням є також хронічна **заборгованість із виплати заробітної плати**. Станом на кінець 2017 р. вона становила 4598,8 тис. грн, з них: 3957,3 тис. грн (86,1 %) припадало на економічно активні підприємства, 490,2 тис. грн (10,6 %) – на підприємства-банкрути, 151,3 тис. грн (3,3 %) – на економічно неактивні підприємства. За видами економічної діяльності найбільша заборгованість на кінець 2017 р. була у промисловості та в охороні здоров'я, відповідно 2663,2 тис.

грн та 1619,5 тис. грн. При цьому, основна частка – на підприємствах м. Тернополя (60,1%) та підприємствах Гусятинського району (35,0%).

Таблиця 1.22

Кількість та заробітна плата жінок у Тернопільській області й Україні у 2017 році

	Середньооблікова кількість жінок тис. осіб	% до середньо-облікової кількості працівників	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн		Співвідношення заробітної плати жінок і чоловіків, %
			жінок	чоловіків	
Тернопільська область	86,3	58,1	5161	6098	84,6
Україна	4143,4	54,0	6321	8021	78,8

Складено за даними [12, 13]

Кількість працівників економічно активних підприємств (установ, організацій), які вчасно не отримали заробітну плату на 1 січня 2018 р. становила 624 особи, або 0,4 % від середньооблікової кількості штатних працівників, зайнятих в економіці області. Сума боргу в середньому на одного працівника склала 6342 грн. Найбільшу заборгованість перед працівниками мають підприємства м. Тернополя, частка несплаченої заробітної плати якими складає майже 60 % від усієї суми заборгованості в області. Кількість працівників підприємств м. Тернополя, яким заборгували заробітну плату, склала 550 осіб, або 0,9 % від середньооблікової кількості штатних працівників, зайнятих в економіці міста.

Загалом, сума заборгованості з виплати заробітної плати впродовж 2017 року в цілому по економіці області зменшилась на 23,4% або на 1407,4 тис. грн відносно 2016 року.

Ще однією рисою ринку праці в Тернопільській області є *звуження професійної структури працівників господарства*, яка наступила внаслідок стагнації багатьох підприємств промисловості, будівництва та інших галузей. Мала потужність роботодавців у регіоні, а також низька ціна робочої сили зумовлюють *міграцію* працездатного населення у інші регіони країни та за кордон. Крім цього, значна частина висококваліфікованих працівників переходять на роботу в інші галузі, займаються невиробничою діяльністю (наприклад, торгівельним бізнесом), поступово втрачаючи свою кваліфікацію. Це призводить до виснаження працересурсного потенціалу, як у фізичному плані, так і за якісною ознакою.

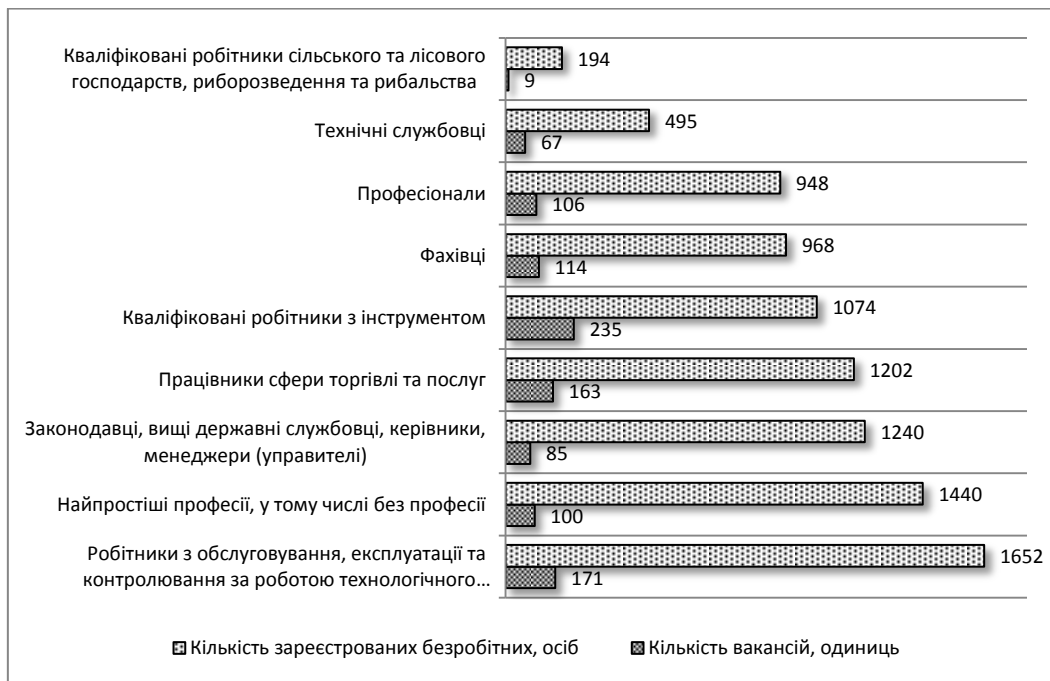
У регіоні внаслідок кризових процесів в економіці та відсутності реальних реформ у ній спостерігається мала гнучкість попиту і пропозиції на ринку праці.

Диспропорція на ринку праці в області була найвищою наприкінці ХХ ст., тепер вона частково знівелювалася переважно за рахунок певних реформ у сфері послуг і посилення міграцій працездатного населення на заробітки за кордон. Офіційно різниця між наявністю і потребами у працівниках на заміщення вакантних робочих місць становила в 2017 р. 8173 особи; найбільша вона у м. Тернополі (619 осіб). Частка вакансій тут склала більше 70 % від усіх пропозицій роботодавців області. Тому-то саме в обласному центрі і концентрується найбільша кількість шукачів роботи.

Попит на робочу силу. Попит на робочу силу в 2017 р. в регіоні складав 1040 вакансій (у 2016 р. – 1140 вакантних місць). Найбільшим він був у Бережанському (48 вакансій), Кременецькому (50), Тернопільському районах та в м. Тернополі (730), найменшим – у Зборівському, Монастириському та Підгаєцькому районах (в кожному по 3 вакансії).

Навантаження на одне вільне робоче місце в області складало 9 осіб, як і в 2016 р. При цьому, найбільше навантаження було у Зборівському (202 особи на одне вакантне місце), Підгаєцькому (76), Монастириському (67), Шумському (46), Збаразькому (43), Підволочиському (39), Гусятинському (35) районах. Нижчим від середньообласного показника навантаження на одну вакансію було у м. Тернополі та Тернопільському районі (2 особи на одне вільне робоче місце).

При загальному навантаженні 9 осіб на одне робоче місце (в Україні 7 осіб) спостерігалася невідповідність між потребами працівників різної кваліфікації і професійного рівня та їх наявності у регіоні. Цю невідповідність добре ілюструє рис. 1.9.

Рис. 1.9. Кількість зареєстрованих безробітних та вакансій за групами професій станом на кінець 2017 року

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією є фактором, що обмежує як можливості працевлаштування безробітних, так і задоволення потреб роботодавців у працівниках.

Наявність резервів робочої сили на ринку праці є основою для подальшого розширення виробництва, розвитку нових галузей. Ці резерви можуть бути використані і на міжобласному ринку праці за умови його регулювання.

Безробіття. *Безробіттям* називається соціально-економічна ситуація в суспільстві, за якої частина активних працездатних громадян не може знайти роботу, яку вони здатні виконувати, що обумовлена переважанням пропозиції праці над попитом на неї. Існує думка, що безробіття є стимулятором трудової дисциплінованості й активності працюючого населення, однак соціально-економічні втрати від безробіття настільки значні, що в усіх цивілізованих країнах світу докладаються багато зусиль для його мінімізації, втім, у жодній з них не вдалося ліквідувати його повністю.

В нашій країні *безробітними* вважаються працездатні особи у віці 15-70 років, які не мають заробітку або інших передбачених законодавством прибутків, зареєстровані у державній службі зайнятості, як такі, що шукають роботу і здатні приступити до неї, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу.

Важливим показником, який визначає стан ринку праці та ефективність його функціонування, є *рівень безробіття*, який визначається МОП⁸ як відношення кількості безробітних віком 15–70 років до економічно активного населення такого ж віку (у відсотках). Кількість безробітних, обчислених за методологією МОП, за підсумками 2017 року збільшилась проти 2016 року на 1,1 тис. осіб і становила 53,9 тис. осіб, а рівень безробіття зріс на 0,4 відсоткового пункту й досяг позначки 11,9 % від загальної чисельності економічно активного населення [18]. Найвищим рівень безробіття був наприкінці ХХ ст., коли наступила стагнація промислового виробництва й тоді, з урахуванням «прихованого» безробіття (неповної зайнятості), цей рівень досягав 30 %.

В Україні, станом на кінець 2017 р., кількість безробітного населення становила 1 698,0 тис. осіб, що на 2,6 % більше, ніж у попередньому році. Рівень безробіття, при цьому, зріс на 0,4 відсоткові пункти і становив 9,5 % (в країнах ЄС безробіття було на рівні 7,4 %).

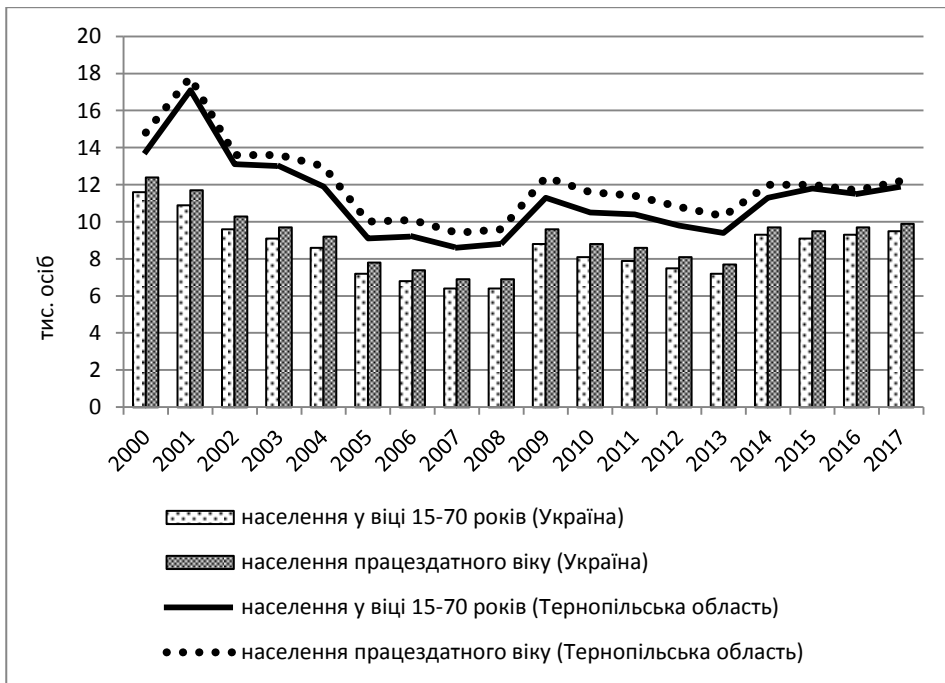
Динаміку чисельності безробітного населення та рівня безробіття в Тернопільській області й Україні за період з 2000 р. по 2017 р. представлено на рис. 1.10.

Ситуація на ринку праці Тернопільської області у 2017 р., як зрештою й у попередні роки, характеризувалася нерівномірністю розподілу безробіття по адміністративних районах. Структуру безробітного населення Тернопільської області за причинами незайнятості у 2017 році представлено у таблиці 1.23. Найбільшу частку серед причин набуття статусу безробітних займали: вивільнення з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією виробництва, скороченням чисельності або штату працівників) – 26,9%; звільнення за власним бажанням із-за низького рівня зарплати, затримки її виплати тощо (45,4 %); неможливість знайти роботу після закінчення навчальних закладів (12,1 %).

Таким чином, як бачимо, основними причинами безробіття залишаються: 1) низький рівень заробітної плати, яку пропонують роботодавці; 2) політичні та економічні події, що відбуваються в країні; 3) невідповідність системи підготовки фахівців потребам ринку праці; 4) нераціональна структура галузевої зайнятості,

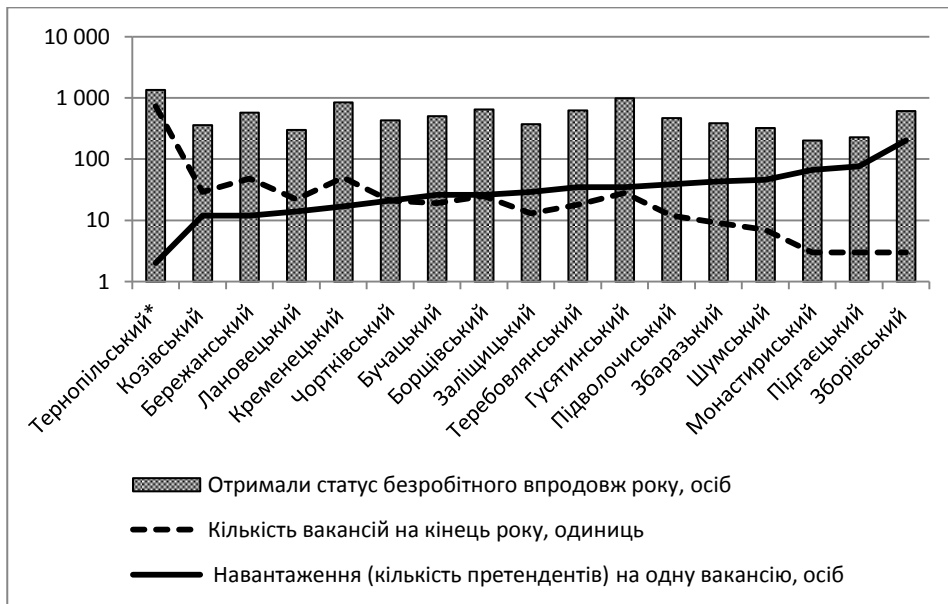
---

⁸ Міжнародна організація праці (МОП) (англ. *International Labour Organization*), першочерговим завданням якої є: підтримка демократії і соціального діалогу; боротьба з бідністю і безробіттям; забота дитячої праці.

Рис. 1.10. Динаміка безробітного населення Тернопільської області та України (за методологією МОП)

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Рис. 1.11. Кількість зареєстрованих безробітних та кількість вакансій по районних і міськрайонному центрах зайнятості станом на кінець 2017 року

Складено за даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

Безробітні (за методологією МОП) за причинами незайнятості
(у віці 15–70 років)

	2005	2010	2014	2015	2016	2017
Усього безробітних, тис. осіб	42,3	50,8	53,1	54,1	52,8	53,9
За причинами незайнятості у відсотках						
вивільнені з економічних причин	50,2	29,3	32,3	23,1	14,5	26,9
звільнені за власним бажанням, за угодою сторін; не зайняті через виконання домашніх (сімейних) обов'язків тощо	19,2	32,3	38,5	36,5	47,9	45,4
не працевлаштовані після закінчення загально-освітніх та вищих навчальних закладів	9,5	13,3	11,2	24,9	14,8	12,1
звільнені в зв'язку із закінченням строку контракту або договору найму	16,7	22,2	16,1	13,3	20,1	6,9
інші причини	4,4	2,9	1,9	2,2	2,7	8,7

За даними Головного управління статистики у Тернопільській області [18]

істотне перевищення пропозиції робочої сили над попитом; 5) незадоволеність умовами праці; 6) обмежені можливості кар'єрного зростання, відсутність перспектив і можливостей поліпшення кваліфікації [3].

Молодіжне безробіття. Однією з важливих проблем сучасного ринку праці є *молодіжне безробіття*. Молоді люди є однією з найуразливіших груп на ринку праці, оскільки на цей період життя припадають найважливіші події: вибір професії та пошук першого робочого місця. Аналіз кон'юнктури ринку праці свідчить про соціальну незахищеність молоді, для якої все ще характерні значні обсяги, рівень і тривалість безробіття. В Україні поки що не сформований ефективний механізм залучення до праці молоді та закріплення її у сфері економічної зайнятості. Це знижує рівень соціальної захищеності молоді, спричиняє недовикористання її трудового і творчого потенціалу, породжує маргіналізацію частки молоді й інші негативні явища.

Одним з найбільш згубних наслідків молодіжного безробіття є зниження трудової мотивації.

Якщо порівнювати безробіття української молоді 15-24 років з безробіттям їх однолітків, які мешкають у країнах Євросоюзу, для даної вікової групи рівень безробіття в Україні у 2010 р. був на 3,4 % нижчий за країни Європи. Така ж тенденція спостерігалася і впродовж 2005, 2008, 2009 рр. Лише у 2000 р. цей показник був вищим, що свідчить про позитивні тенденції у боротьбі України з молодіжним безробіттям в наступні роки, особливо щодо вікової групи 15-24 років. Такі ж тенденції спостерігаються щодо гендерних відмінностей безробіття.

Однією з причин такого високого рівня безробіття серед молоді 15-24 років є неможливість працевлаштуватися після закінчення навчальних закладів, коли відбувається пошук першого робочого місця.

Варто відмітити, що багато випускників ВНЗ, які не змогли знайти відповідне місце роботи, мігрують до інших країн в пошуках працевлаштування. Так, частка осіб з вищою освітою становить понад 25 % від загальної чисельності мігрантів. Таким чином, соціально-економічна політика держави орієнтована не на залучення випускників з вищою освітою до суспільно корисної праці, а породжує поневір'яння їх за кордоном.

Загалом проблема профілактики і запобігання високому рівню безробіття се-

ред молоді має не лише суто економічне, а й психологічне та соціальне підґрунтя, оскільки в разі його масового розгортання можливі вкрай негативні наслідки не лише для особистості молодої людини, а й для суспільства загалом.

Міграція. Болучим для Тернопільської області залишається питання *зовнішніх трудових міграцій*. При обмежених можливостях працевлаштування і низькій заробітній платі чимало економічно активних громадян України, передусім у віці 20-49 років, стають вимушеними трудовими мігрантами. Вченими [23] встановлено, що досвід тимчасової роботи за кордоном мають біля 20 % економічно активного населення області, при цьому три чверті з них працювали не за фахом. Більша частина з тих, хто працював за кордоном, мала вищу освіту. Це свідчить про те, що в регіоні втрачається не просто працересурсний потенціал, а саме висококваліфікований. За межами нашої держави, за різними підрахунками, працює близько 50-60 тис. мешканців області.

Працевлаштування. Перманентні кризові ситуації в економіці нашої держави дестабілізують ситуацію на ринку праці. В цих умовах зростає значимість Державної служби зайнятості, основним завданням якої є створення ефективної системи регулювання зайнятості населення та поліпшення ситуації на ринку праці

В 2017 р. на обліку в центрах зайнятості Тернопільської області перебувало 9,2 тис. громадян незайнятих трудовою діяльністю, а попит на робочу силу в регіоні складав лише 1040 осіб. Найбільша кількість вакансій була у Бережанському (48), Кременецькому (50), Тернопільському районах та в м. Тернополі (730), найменшою – у Зборівському, Монастириському та Підгаєцькому (по 3 вакансії в кожному з них). Навантаження на одне вільне робоче місце в області складало 9 осіб.

Працевлаштування є основним і найбільш ефективним заходом активної політики на ринку праці. Це єдиний захід, що забезпечує економічно активне незайняте населення реальними робочими місцями.

Упродовж 2017 року послугами обласної служби зайнятості скористалось понад 29,5 тисяч незайнятих громадян, з них: працевлаштовано – 25,9 тис. осіб, проходили профнавчання – 4,1 тис. осіб, брали участь у громадських роботах та роботах тимчасового характеру – 3,1 тис. осіб. Середньооблікова кількість безробітних, які отримували допомогу по безробіттю, становила 7 718 осіб (табл. 1.24).

Таблиця 1.24

Надання послуг державною службою зайнятості у 2017 році (за статтю)

	Мали статус безробітного у звітному періоді			Всього отримали роботу (у т.ч. до набуття статусу безробітного)			Проходили профнавчання		
	Усього	чоловіки, %	жінки, %	Усього	чоловіки, %	жінки, %	Усього	чоловіки, %	жінки, %
Україна	1 138 399	48,3	51,7	783 006	55,3	44,7	162 993	53,3	46,7
Тернопільська обл.	29 576	51,7	48,3	25 918	56,5	43,5	4 109	56,3	43,7

Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру			Чисельність безробітних що отримали профорієнтаційні послуги			Мають статус безробітного на кінець періоду			з них отримують допомогу по безробіттю, осіб		
Усього	чоловіки, %	жінки, %	Усього	чоловіки, %	жінки, %	Усього	чоловіки, %	жінки, %	Усього	чоловіки, %	жінки, %
220326	48,7	51,3	1095978	48,5	51,5	354394	46,5	53,5	284187	48,7	51,3
3 121	59,4	40,6	29 071	51,9	48,1	9 213	50,1	49,9	7 718	51,0	49,0

Отже, проблеми зайнятості, безробіття і доходів громадян є визначальними в галузі соціально-трудова відносин. Хоча корені багатьох з цих проблем зароджувалися ще в радянські часи, однак в усій своїй згубній силі вони розкрилися в процесі переходу України до ринкової економіки і демократизації суспільства.

Основна проблема ринку праці України – скорочення попиту на працю – частіше приводить до прихованого безробіття в офіційному секторі ринку праці, зайнятості в неформальному та нетоварному секторах, посилення зовнішньої трудової міграції, ніж до відкритого безробіття, зареєстрованого закладами з питань працевлаштування.

Вирішення цих та інших проблем зайнятості можливе лише за умови створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, стимулювання створення нових робочих місць.

Серед наявних проблем найгострішими є: незбалансованість ринку праці; невідповідність між отриманою освітою та потребами ринку праці; низький рівень зайнятості серед молоді 15-24 років (які часто здобувають в цей час освіту, за якою не завжди надалі працюють); проблеми з пошуком першого робочого місця після закінчення навчальних закладів; орієнтації на міграцію з метою працевлаштування тощо. Зважаючи на те, що проблеми молоді на ринку праці постійно трансформуються, необхідно розробити перспективний план економічного розвитку молоді, який передбачав би чіткий взаємозв'язок між потребами ринку праці та професійною освітою, ефективне використання трудового потенціалу молоді різного віку та профорієнтацію учнівської молоді відповідно до соціально економічної ситуації та потреб вітчизняного ринку.

Отже, основними проблемами сучасного ринку праці Тернопільської області є: 1) низька мотивація до праці із-за низького рівня зарплат (10 % вакансій з мінімальною заробітною платою та лише 5 % вакансій із заробітною платою більшою від її середньообласного рівня); 2) зниження рівня економічної активності населення, в тім числі й серед осіб працездатного віку; 3) трудова («заробітчанська») міграція за кордон; 4) дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією; 5) тіньова зайнятість; 6) відносно високий рівень реального і прихованого безробіття.

Для запобігання подальшого поглиблення негативних тенденцій на ринку праці області необхідно:

- розширити сферу застосування праці шляхом створення нових робочих місць, а також забезпечення сприятливого інвестиційного клімату для підприємств, де створюються нові робочі місця;

- вдосконалити механізм формування і виконання державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів на основі даних щодо стану ринку праці в регіоні;

- запровадити системну взаємодію роботодавців і професійно-технічні навчальні заклади, у тому числі активізувати участь роботодавців у формуванні і розвитку навчально-виробничої бази сучасного рівня.

Законодавча та виконавча влади мають якнайшвидше створити передумови для розв'язання зазначених проблем, сприяти якнайповнішому використанню трудового потенціалу суспільства. Прогнози розвитку ринку праці мають стати невід'ємною складовою всіх стратегічних документів, програм розвитку всіх галузей економіки та регіонів нашої держави.

Література:

1. *Артус М.* Тіньова економіка та напрями її подолання за умов ринкових відносин // Галицький економічний вісник. Сер. Економіка та управління нац. госп-вом. 2012. № 2 (35). С. 5-9.
2. *Безробіття в Україні* [Електр. рес.]. Режим доступу: <http://forum.finance.ua/topic135000.html>
3. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-економічні відносини. К.: Центр навчальної літератури, 2010. 440 с
4. *Державна служба зайнятості* [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=393823>
5. *Економічна активність населення України у 2017 р.*: Стат. зб. К.: Держкомстат України, 2018. 256 с.
6. *Качан Є., Дяків О., Файфура В., Шушпанов Д.* Розвиток трудового потенціалу Тернопілля в умовах подолання демографічної та економічної кризи // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. Вип. 17. Тернопіль: Економічна думка, 2012. С. 108-114.
7. *Лібанова Е., Палій О.* Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. К.: Основи, 2004. 491 с.
8. *Мезенцева Н. І, Базар Д. Є.* Ринок праці Тернопільської області: сучасний стан та проблеми // Географія та туризм. 2012. Вип. 21. С. 178-183.
9. *Офіційний веб-сайт* Головного управління статистики в Тернопільській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>
10. *Офіційний веб-сайт* Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. *Пірникоза П. В.* Фіскальні та економічні наслідки тіньової економіки // Економіка та держава. 2016. № 9. С. 84-88.
12. *Праця в Україні: статистичний збірник.* К.: ТОВ Вид-во Август Трейд, 2018.
13. *Праця Тернопільської області в 2017 році.* Стат. зб. / За ред. Н.Дідуник. Тернопіль, 2018. 220 с.
14. *Пушкар М. Г.* Правові аспекти зайнятості населення сільських територій // Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 180-183
15. *Ринок праці регіонів України* [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. *Ринок праці та зайнятість населення: проблеми теорії та виклики практики* : монографія / Лісогор Л. С. та ін.; Ред. - координатор М. В. Туленков. К.: ІПК ДСЗУ, 2010. 363 с.
17. *Ринок праці Тернопільської області за 2017 рік.* Державна служба зайнятості. Офіційний веб-сайт. Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=393823>
18. *Статистичний щорічник Тернопільської області за 2017 рік* / за ред. А. А. Чорного. Тернопіль: ГУС у Тернопільській області, 2018. 430 с.
19. *Стеченко Д.М.* Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підр.. К.: Вікар, 2006. 396 с.
20. *Тенденції тіньової економіки* // Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinvoeiEkonomiki>
21. *Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп.* / Т.А. Тишук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. Ред.. Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2011. 96 с.
22. *Файфура В.* Проблеми зайнятості у неформальному секторі економіки Тернопільської області // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: зб. наук. пр. Тернопіль, 2011. Вип.16. С.286-291.
23. *Шушпанов Д. Г.* Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області): Автореф. дис. ... к. екон. н.: 08.00.07 / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2009.
24. *Юрчик І. Б.* Взаємозв'язок ефективності ринку праці та його інституційного забезпечення // Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту. Економічні науки. 2016. Вип. 17. Ч. 4. С. 109.
25. *Emerging from the shadows The shadow economy to 2025* [Електрон. рес.]. Режим доступу: https://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf
26. *Johnston C.* Call to raise retirement age to at least 70 // BBC News [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bbc.com/news/business-40057117>
27. *Mahony N.* Brussels suggests raising retirement age for EU citizens [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://euobserver.com/news/30160>